

Д. Ю. Юрковський,
аспірант кафедри державного менеджменту,
Національна академія державного управління при Президентіві України

БЕЗПЕКОВІ ПРІОРИТЕТИ СУЧАСНОЇ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

D. Yurkovsky,
graduate Department of public administration National Academy of public administration the President of Ukraine

SECURITY PRIORITIES OF THE CURRENT FOREIGN POLICY OF UKRAINE

У статті розглянуто безпекові пріоритети сучасної зовнішньополітичної діяльності України. Зазначено, що з проголошенням Україною державної незалежності, зовнішньополітичний курс держави ґрунтувався на принципі позаблоковості. Доведено, що принцип позаблоковості не передбачав участь України у будь-яких військово-політичних союзах, а також відмову від інтеграції до найефективнішої у світі системи колективної безпеки, створеної в рамках Північноатлантичного Альянсу (НАТО). Встановлено, що в умовах військової агресії Російської Федерації на суверенну територію України, нагальною потребою національної безпеки держави є зміна позаблокового статусу та повноцінна інтеграція у європейські та євроатлантичні безпекові структури. Розкрито сутність трьох безпекових пріоритетів сучасної зовнішньополітичної діяльності України.

In the article the questions of security priorities of the current foreign policy of Ukraine. Stated that with the proclamation of Ukraine's independence, foreign policy of the state was based on the principle of non-alignment. It is proved that the principle of non-alignment did not provide for Ukraine's participation in any military-political alliances, and the refusal of the integration to the most effective in the world of the collective security system established under the North Atlantic Alliance (NATO). It was established that in terms of the military aggression of the Russian Federation on the sovereign territory of Ukraine, the urgent need for national security is changing neutral status and full integration into European and Euro-Atlantic security structures. The essence of the three security priorities of modern foreign policy of Ukraine.

Ключові слова: безпекові пріоритети, військова інтервенція, європейські та євроатлантичні безпекові структури, зовнішньополітична діяльність, Північноатлантичний альянс (НАТО), позаблоковий статус.

Key words: security priorities, military intervention, European and Euro-Atlantic security structures, foreign policy, the North Atlantic Alliance (NATO), the non-aligned status.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

З проголошенням Україною державної незалежності, зовнішньополітична діяльність країни була спрямована на ствердження її ролі і місця в системі міжнародних відносин як впливової європейської держави, важливого геополітичного гравця та ключового суб'єкта міжнародної безпеки.

З самого початку існування української держави було проголошено принцип позаблоковості, що не передбачав участь України у будь-яких військово-політич-

них союзах. Проголошена державою політика позаблоковості на сьогодні не отримала офіційного міжнародно-правового статусу та не дозволила залучити міжнародні політико-дипломатичні механізми щодо гарантування суверенітету та територіальної цілісності України. Слід констатувати, що дотримання принципу нейтралітету та позаблоковості у зовнішньополітичній діяльності за сучасних умов державності стало суттєвою перешкодою щодо отримання Україною додаткових військово-політичних гарантій забезпечення дер-

жавного суверенітету, територіальної цілісності та непорушності державних кордонів, які надаються державам-учасникам військово-політичних союзів.

Отже, рішення про позаблоковий статус обмежило дипломатичні можливості України щодо захисту суверенітету і територіальної цілісності та призвело до посилення політичного, економічного, інформаційного та силового тиску Російської Федерації на Україну. Так, у лютому 2014 року Російська Федерація анексувала частину державної території України: Автономну Республіку Крим та місто Севастополь та почала активно дестабілізувати внутрішньополітичну ситуацію у південно-східних регіонах держави. Наразі триває неприхована військова інтервенція РФ на суверенну територію України у Луганській та Донецькій областях. Ці дії Росії є грубим порушенням засадничих принципів міжнародних відносин, вони підривають основи правопорядку у світі, порушують права та свободи людей та загрожують безпеці всього Європейського континенту.

Актуальність наукової публікації щодо визначення безпекових пріоритетів сучасної зовнішньополітичної діяльності України зумовлена введенням в дію Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 серпня 2014 р. "Про невідкладні заходи щодо захисту України та зміцнення її обороноздатності", затвердженого Указом Президента України від 24 вересня 2014 р. [1], яким чітко визначено стратегічні пріоритети зовнішньополітичної діяльності України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що нагальним питанням формування та впровадження зовнішньополітичного курсу України присвятили свої наукові розробки такі вітчизняні вчені: В. Бакуменко, В. Бодров, В. Борденюк, В. Вакуленко, І. Грицьак, Ю. Кальниш, О. Кілієвич, В. Князєв, І. Козюра, С. Кравченко, І. Кравчук, О. Лебединська, В. Луговий, В. Майборода, С. Майборода, І. Надольний, Н. Нижник, О. Оболенський, О. Оржель, А. Пойченко, Н. Протасова, В. Ребало, В. Рижих, І. Розпутенко, В. Романов, О. Романюк, С. Серьогін, Г. Ситник, В. Скуратівський, Ю. Сурмін, В. Трощинський, А. Чемерис та ін.

Водночас, не применшуючи вклад вітчизняних дослідників у теоретичні та прикладні основи формування зовнішньополітичної діяльності України, існує необхідність наукового пошуку шляхів вирішення зовнішньополітичних проблем та вдосконалення зовнішньополітичної діяльності України, а саме розкриття змісту безпекових пріоритетів сучасної зовнішньополітичної діяльності України.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті — розкрити зміст безпекових пріоритетів сучасної зовнішньополітичної діяльності України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Аналіз зовнішньополітичної діяльності України дає підстави стверджувати, що зовнішньополітичний курс держави передбачав реалізацію принципу позаблоковості. Зазначений принцип визначав офіційний зовнішньополітичний курс держави, що не передбачав участь України у будь-яких військово-політичних блоках та

альянсів. Поряд з проголошеною політикою позаблоковості держава запроваджувала послідовну зовнішню політику, що мала за мету забезпечити додаткові військово-політичні гарантії щодо захисту суверенітету, територіальної цілісності та недоторканості державного кордону України. Крім того, укладено низку галузевих угод та документів міжнародно-правового характеру, згідно з якими здійснюється співробітництво з безпекових питань між Україною та США і Європейським Союзом.

Зазначимо, що Україна постійно прагнула розширювати формат взаємовідносин із Північноатлантичним Альянсом (далі — НАТО) як одним із ключових геополітичних "гравців" у світі. Так, у 1994 році Україна стала першою країною Співдружності Незалежних Держав, що приєдналась до програми НАТО "Партнерство заради миру" [2]. Завдяки успішній реалізації цієї програми Україна, продемонструвала прагнення взяти участь у забезпеченні євроатлантичної безпеки, надаючи підтримку миротворчим операціям під керівництвом НАТО на Балканах.

Так, починаючи з середини 90-х років минулого століття НАТО і Україна беруть активну участь у міжнародних операціях з підтримання миру та розв'язанні спільних проблем безпеки. Зокрема, 9 липня 1997 року в Мадриді Президент України та глави держав і урядів НАТО підписали Хартію про Особливе партнерство між НАТО та Україною, яка стала офіційною інституційною основою для відносин між НАТО та Україною. Хартія є основним політичним документом, який регулює відносини України з НАТО. Цим політичним документом зафіксовані зобов'язання між НАТО та Україною розвивати відносини особливого і ефективного партнерства, яке сприятиме більшій стабільності і просуванню спільних демократичних цінностей у Центральній-Східній Європі [3].

Зазначимо, що Хартія про Особливе партнерство між НАТО та Україною розширила формат залучення військово-політичної допомоги держав-членів НАТО для захисту суверенітету, незалежності, територіальної цілісності та недоторканості державного кордону України. У подальшому, керівництвом держави було визначено пріоритетне завдання щодо забезпечення особливого партнерства між Україною і Північноатлантичним Альянсом.

Але, у 2010 році політичною владою на чолі із колишнім Президентом України Віктором Януковичем було здійснено кардинальні зміни як у зовнішньополітичній стратегії України, так і в механізмах її імплементації. Так, Верховною Радою України було прийнято Закон України "Про засади внутрішньої і зовнішньої політики" від 1 липня 2010 р. №2411-VI [4], яким було визначено принцип позаблоковості як стратегічний пріоритет зовнішньої політики держави. У відповідності до принципу позаблоковості, Україна відмовилась від розширення формату та подальшої співпраці із однією із найефективнішої у світі системи колективної безпеки, створеної в рамках Північноатлантичного Альянсу. Отже, на законодавчому рівні закріплений позаблоковий статус держави, знята перспектива вступу до Організації Північноатлантичного договору, домінуючим у зовнішній політиці став російський вектор.

Відтак, Україною було втрачено можливості отримати додаткові гарантії забезпечення державного суверенітету, територіальної цілісності та непорушності державних кордонів, які надаються державам-учасникам військово-політичних союзів.

Таке суперечливе бачення майбутнього держави суттєво підвищило рівень зовнішніх викликів і загроз національній безпеці країни, стало першопричиною скорочення та гальмування військово-політичного співробітництва держави з провідними світовими безпековими структурами, зокрема, загальмувало військово-політичне співробітництво України з НАТО, що негативно вплинуло на обороноздатність держави та спроможність протистояти іноземній військовій агресії.

Наслідки цього політичного рішення, на нашу думку, стало каталізатором військової інтервенції Російської Федерації на суверенну територію України. Грубо порушуючи засадничі принципи міжнародного втручання щодо поваги до суверенітету, територіальної цілісності та мирного (безконфліктного) урегулювання міждержавних відносин, 1 березня 2014 року Рада Федерації Федеральних Зборів Росії ухвалила рішення щодо можливості використання збройних сил Російської Федерації на території України. А вже 21 березня 2014 року російською стороною було прийнято Федеральний конституційний закон Російської Федерації "Про прийняття до Російської Федерації Республіки Крим та створення у складі Російської Федерації нових суб'єктів — Республіки Крим та міста федерального значення Севастополя" [5].

Також всупереч усім міжнародним договорам, Статуту ООН та основоположним нормам і принципам міжнародного права Російська Федерація надає активну організаційну, військову, матеріально-технічну та фінансову підтримку сепаратистським та екстремістським угрупованням що здійснюють свою злочинну діяльність у південно-східних регіонах України. Так, з серпня 2014 року збройні сили Російської Федерації розпочала пряму військову інтервенцію на суверенну територію України у Луганській і Донецькій областях із залучення потужного військового угруповання сил та засобів.

Ці дії Росії є кричущим порушенням усіх засадничих принципів міжнародних відносин, підривають основи безпеки на Європейському континенті, порушують права та свободи людей, що проживають на території України. Військові дії Російської Федерації на території України, сприяння сепаратизму та тероризму в східному регіоні України, призводять до загибелі українських військових та цивільних громадян, дестабілізують політичну та економічну ситуацію в Україні.

Зазначимо, що сучасна військово-політична ситуація в Україні є суттєвою загрозою для національної безпеки, що може призвести до втрати державою юридичного титулу на частину державною територією. Водночас, міжнародно-правові механізми виявились недостатніми щодо протидії військовій агресії РФ. Так, Президентом України Петром Порошенком, оцінюючи низьку ефективність міжнародних безпекових механізмів зазначається, що: "...міжнародно-правові механізми були безсилі запобігти агресії щодо України.

Ми підкреслюємо важливість пошуку ефективних політико-дипломатичних механізмів та рішення як підтримати мир і стабільність у світі в різних багатосторонніх форматах — НАТО, Європейського Союзу, Об'єднаних Націй [6].

Отже, керівництвом держави визначено що основним пріоритетом зовнішньополітичної діяльності України в умовах військової агресії РФ є необхідність запровадження комплексу політико-дипломатичних заходів, що передбачають залучення провідних міжнародних безпекових інституцій для врегулювання військового протистояння та набуття в перспективі додаткових міжнародних гарантій забезпечення суверенітету та територіальної цілісності України.

Крім того, Президент України Петро Порошенко, активно вживає відповідні політико-дипломатичні заходи із врегулювання військового протистояння на Донбасі, зокрема, він зазначає що: "...за короткий проміжок часу міжнародні переговори продемонстрували потужний запит на мирне політико-дипломатичне врегулювання конфлікту на Донбасі" та важливість консолідованої рішучої підтримки нашої держави з боку держав-членів Європейського Союзу та Великої сімки у зв'язку з триваючою агресією з боку Російської Федерації у Донецькій і Луганській областях" [7].

Установлено, що сьогоднішня військово-політична ситуація, в якій опинилася Україна, вимагає пошуку шляхів вирішення зовнішньополітичних проблем та вдосконалення зовнішньополітичної діяльності України, спрямованої на забезпечення широкої політико-дипломатичної підтримки з боку провідних світових країн та впливових міжнародних безпекових організацій прагненням України забезпечити свій суверенітет, територіальну цілісність та недоторканість державного кордону. Тому необхідною складовою політико-дипломатичних заходів є рішуче засудження військової інтервенції Російської Федерації на суверенну територію України та підтримка Мирного плану Президента України Петра Порошенка щодо врегулювання військового протистояння на Донбасі.

Необхідно вважати основним стратегічним напрямом реалізації органами виконавчої влади державної політики у сфері національної безпеки і оборони забезпечення готовності сектору безпеки і оборони, економіки та суспільства до відбиття збройної агресії проти України. Стратегічні підходи до цього процесу закладено в рішенні Ради національної безпеки і оборони України від 27 серпня 2014 р. "Про невідкладні заходи щодо захисту України та зміцнення її обороноздатності", затвердженого Указом Президента України від 24 вересня 2014 року, де пріоритетним національним інтересом України у сфері зовнішньополітичної діяльності у 2014 та наступних роках є дальший розвиток відносин стратегічного партнерства України з США, ЄС та НАТО, зокрема:

— з Європейським Союзом на основі Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони;

— зі Сполученими Штатами Америки на основі Хартії Україна — США про стратегічне партнерство від 19 грудня 2008 року;

— з НАТО на основі Хартії про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору, підписаної 9 липня 1997 року, та Декларації про доповнення цієї Хартії, підписаної 21 серпня 2009 року [1].

Перший безпековий пріоритет сучасної зовнішньополітичної діяльності України спрямований на розвиток стратегічного партнерства між Україною і Європейським Союзом на основі укладеної Угоди про асоціацію між Україною і ЄС. Саме європейська інтеграція є на сьогодні безальтернативним зовнішньополітичним курсом держави як запорука зміцнення її міжнародних позицій, набуття додаткових гарантій забезпечення територіальної цілісності, суверенітету та недоторканості державного кордону.

Сутність зазначеного пріоритету полягає у необхідності здійснення Україною комплексу політико-дипломатичних й інших превентивних заходів, спрямованих на:

- набуття повноправного членства України у Європейському Союзі, що забезпечить додаткові політичні та економічні гарантії національній безпеці України;

- забезпечення політико-дипломатичної підтримки країн Європейського Союзу мирним ініціативам України щодо врегулювання військово-політичного протистояння у Луганській і Донецькій областях;

- засудження дії Російської Федерації щодо посягання на суверенітет та територіальну цілісність України з боку країн ЄС та введення додаткових санкцій по відношенню до потенційного агресора;

- забезпечення міжнародного моніторингу з боку європейських країн за режимом "припинення вогню" на Донбасі;

- розширення формату роботи Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ, що здійснює контроль за безпекою українсько-російського державного кордону;

- імплементація спільних з Європейським Союзом міжнародних проектів і програм, що спрямовані на убезпечення українсько-російського державного кордону, протидію переміщенню через кордон важкої військової техніки, озброєння та терористичних угруповань.

Таким чином, перший безпековий пріоритет сучасної зовнішньополітичної діяльності України являє собою комплекс політико-дипломатичних заходів, що спрямований на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами Європейського Союзу за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права для набуття додаткових гарантій забезпечення територіальної цілісності, суверенітету та недоторканості державного кордону України.

Другий безпековий пріоритет сучасної зовнішньополітичної діяльності України передбачає розвиток стратегічного партнерства між Україною та Сполученими Штатами Америки на основі Хартії Україна — США про стратегічне партнерство від 19 грудня 2008 року [8].

Сутність зазначеного пріоритету полягає у розширенні формату військово-політичного співробітництва між Україною і США як ключової гарантії суверенітету та територіальної цілісності України.

Встановлено, що в умовах військової інтервенції Російської Федерації на суверенну територію України для захисту суверенітету, територіальної цілісності та недоторканості державного кордону України українсько-американське військово-політичне співробітництво передбачає виконання таких стратегічних завдань, а саме:

- отримання Україною спеціального статусу основного союзника США поза НАТО, що дозволить суттєво зміцнити позиції держави з питань протидії військової інтервенції з боку РФ;

- надання Сполученими Штатами Америки політико-дипломатичної підтримки прагненням України до мирного врегулювання військового протистояння на Донбасі;

- залучення американської військової, консультативної та технічної допомоги для належного інженерно-технічного захисту українсько-російського державного кордону;

- імплементація українсько-американських спільних ініціатив з протидії поширення тероризму (у тому числі ядерному) та засобів тероризму, екстремізму та контрабанді зброї і боєприпасів через українсько-російський державний кордон.

Таким чином, другий безпековий пріоритет сучасної зовнішньополітичної діяльності України являє собою комплекс політико-дипломатичних заходів, що спрямований на розширення формату військово-політичного співробітництва між Україною і США як ключової гарантії підтримки суверенітету та територіальної цілісності України.

Третій безпековий пріоритет сучасної зовнішньополітичної діяльності України передбачає розвиток стратегічного партнерства з НАТО на основі Хартії про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору, підписаної 9 липня 1997 року, та Декларації про доповнення цієї Хартії, підписаної 21 серпня 2009 року.

Сутність зазначеного пріоритету полягає у необхідності розширення формату стратегічного партнерства України з Північноатлантичним Альянсом та набуття повноправного членства у ньому. На нашу думку, розширення формату такого стратегічного партнерства суттєво посилить позиції України у протистоянні російській інтервенції, та дозволить ефективно реформувати національний сектор безпеки і оборони.

Сьогодні позаблоковий статус України не відповідає її національним інтересам та створює потенційну загрозу державному суверенітету та територіальній цілісності. Тому, необхідно відмовитись від позаблокового статусу держави та законодавчо закріпити цей курс шляхом:

- забезпечення повноправного членства України і Північноатлантичному Альянсі та євроатлантичних безпекових структурах;

- поглиблення постійного політичного діалогу між Україною і Північноатлантичним Альянсом з питань реформування сектору безпеки і оборони України;

— надання військової, політичної, консультативної, експертної та фінансової допомоги Україні для забезпечення ефективного захисту суверенітету та територіальної цілісності держави;

— забезпечення військово-політичної підтримки Україні з боку НАТО для відновлення контролю над частиною українсько-російського державного кордону та протидії терористичним, екстремістським та терористичним угрупованням;

— участі України у заходах, що впроваджуються НАТО для забезпечення миру та стабільності у регіоні.

Таким чином, третій безпековий пріоритет сучасної зовнішньополітичної діяльності України являє собою комплекс політико-дипломатичних заходів, що спрямований на зміну статусу України як позаблокової держави, розширення формату співпраці з Північноатлантичним Альянсом та набуття повноправного членства у ньому.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи вищенаведене зазначимо, що зовнішньополітична діяльність України була спрямована на ствердження її ролі і місця в системі міжнародних відносин як впливової європейської держави, важливого геополітичного гравця та ключового суб'єкта міжнародної безпеки. З самого початку існування української держави було проголошено принцип позаблоковості, що не передбачав участь України у будь-яких військово-політичних союзах. Прийняття політичного рішення про позаблоковий статус обмежило дипломатичні можливості України із захисту суверенітету і територіальної цілісності, призвело до посилення політичного, економічного, інформаційного та гуманітарного тиску Російської Федерації на Україну, а також стимулювало повномасштабну військову агресію проти України.

Зазначимо, що керівництвом держави основним пріоритетом зовнішньополітичної діяльності визначено необхідність впровадження комплексу політико-дипломатичних заходів, що передбачають залучення провідних міжнародних інституцій для урегулювання військового протистояння та набуття Україною додаткових міжнародних гарантій забезпечення суверенітету та територіальної цілісності.

Установлено, що зазначені заходи передбачають розширення формату співпраці України з Європейським Союзом, отримання додаткової військово-політичної підтримки від США та забезпечення членства держави у Північноатлантичному Альянсі.

Перспективою подальших розвідок даної проблематики є, на наш погляд, проведення подальших наукових досліджень з питань вдосконалення зовнішньополітичної діяльності України в умовах військової інтервенції з боку Російської Федерації.

Література:

1. Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 серпня 2014 року: "Про невідкладні заходи щодо захисту України та зміцнення її обороноздатності", затвердженого Указом Президента України від 24 вересня 2014 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/18125.html>

2. Програма НАТО "Партнерство заради миру" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nato.int/cps/ru/SID-0C631469-A6F3AF3C/natolive/topics_50349.htm

3. Хартія про Особливе партнерство між НАТО та Україною, підписана 9 липня 1997 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_002.

4. Закон України "Про засади внутрішньої і зовнішньої політики" від 1 липня 2010 р. № 2411-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>

5. Військова окупація Криму Росією [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://lenta.mobus.com/news_807147.html

6. Звернення Президента України Петра Порошенка 11.09.2014 р. з приводу 13-ої річниці терористичних актів в США [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/31207.html>

7. Заява Президента України Петра Порошенка від 05.09.2014 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/31174.html>

8. Хартія Україна — США про стратегічне партнерство від 19 грудня 2008 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/840_140

References:

1. The decision of the Council of national security and defense of Ukraine (2014), "On urgent measures for the protection of Ukraine and strengthening its defense capability", available at: <http://www.president.gov.ua/documents/18125.html> (Accessed 27 October 2014).

2. NATO program "Partnersto earn alone", available at: http://www.nato.int/cps/ru/SID-0C631469-A6F3AF3C/natolive/topics_50349.htm (Accessed 27 October 2014).

3. The Charter on a distinctive partnership between NATO and Ukraine (1997), available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_002 (Accessed 27 October 2014).

4. The law of Ukraine "On fundamentals of domestic and foreign policy" (2010), available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2411-17> (Accessed 28 October 2014).

5. Military occupation of Crimea by Russia, available at: http://lenta.mobus.com/news_807147.html (Accessed 28 October 2014).

6. The address of the President of Ukraine Petro Poroshenko on the occasion of the 13th anniversary of the terrorist attacks in the United States (2014), available at: <http://www.president.gov.ua/news/31207.html> (Accessed 28 October 2014).

7. The Statement Of The President Of Ukraine Petro Poroshenko (2014), available at: <http://www.president.gov.ua/news/31174.html> (Accessed 28 October 2014).

8. The Charter of the U.S. — Ukraine strategic partnership (2008), available at: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/840_140 (Accessed 28 October 2014).

Стаття надійшла до редакції 30.10.2014 р.